

בבלי, בבא מציעא ל"ב, א, ד"ה: "תנו רבנן: מנין?"

מקור:

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף לב עמוד א

(גם שוטנשטיין כרך מא)

תנו רבנן: מנין שאם אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר שלא ישמע לו - שנאמר ויקרא י"ט+ איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' - כולכם חייבין בכבודי. טעמא דכתב רחמנא את שבתותי תשמרו, הא לאו הכי - הוה אמינא: צייתא ליה. ואמאי? האי עשה והאי לא תעשה ועשה, ולא אתי עשה ודחי את לא תעשה ועשה! - איצטריך, סלקא דעתך אמינא: הואיל והוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום, שנאמר כאן +שמות כ"ו+ כבוד את אביך ואת אמך, ונאמר להלן +משלי ג'+ כבוד את ה' מהונך. הלכך לציית ליה - קא משמע לן דלא לשמע ליה.

תרגום:

תנו רבנן בברייתא: מנין אנו למדים שאם אמר לו אביו של כהן

ל.ב. 3 אלו מציאות פרק ז

לבנו "היטמא כדי להחזיר אבירה"^[22], או שאמר לו אביו "אל תחזיר את האבירה שאתה רואה לפניך"^[23], שלא ישמע לו הבן לאביו? שנאמר (ויקרא יט, ג): "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה'". שמשמעו: פולקם, גם אביכם שחייבתי לשמור את כבודו, וגם אתם עצמכם, חייבין בכבודי (לשמור על כבוד הקדוש ברוך הוא ולקיים מצוותיו). ולכן אם אמר לך אביך לעבור על ציוויי של הקדוש ברוך הוא, כגון לחלל שבת, אסור לך לשמוע לו^[24]. הגמרא דנה בברייתא:

מבואר בברייתא שטעמא (הטעם) שאסור לבן לשמוע לאביו האומר לו שלא לקיים מצוה או לעבור על איסור, הרי זה משום דכתב רחמנא בתורה: "את שבתותי תשמרו... אני ה'". ללמד שציווי ה' קודם הוא לציווי אביו. הא לאו הכי - אבל אם לא היו מלים אלו נכתבות בתורה, הנה אמינא - הייתי אומר, צייתא ליה - שהבן צריך לציית לציווי של אביו ולא להחזיר את האבירה. ואמאי - ולמה הייתי חושב כך? הרי האי (החייב לשמוע לציווי של אביו), הוא רק מצות עשה, ואילו האי (החייב להחזיר אבירה) יש בו שתי מצוות, לא תעשה ונעשה^[25]. והדין הוא שלא אתי עשה ודחי את לא תעשה ונעשה - מצות עשה אינה באה לדחות מצוות עשה ומצות לא תעשה^[26]. אם כן, לכאורה אף בלי לימוד מהפסוק יש לומר שכיבוד אב אינו דוחה את החייב להחזיר אבירה.

מתרצת הגמרא:

איצטריך - התורה צריכה ללמד דין זה; שכן בלא הלימוד מהכתוב סלקא דעתך אמינא - היה עולה על דעתך לומר: הואיל והוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום (הקב"ה), שכשם שצוה הקב"ה על כבודו כך צוה על כבוד האב והאם, שהרי נאמר פאן (שמות כ, יא, ודברים ה, טז): "כבוד את אביך ואת אמך", ונאמר להלן על כבוד ה' (משלי ג, ט): "כבוד את ה' מהונך", וכיון שהתורה משתמשת באותו לשון ("כבוד") להורות על יחסו של אדם לאביו ולאמו או לקדוש ברוך הוא^[27], הלכך היה מקום לומר שאם אביך מצוה עליך לעבור על דברי תורה עליך לציית ליה (לשמוע בקולו^[28]). לפיכך קא משמע לן - משמיע לנו הפסוק דלא לשמע ליה - שהבן לא ישמע לאביו כשהוא מצוהו לעבור על דברי תורה^[29].

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד א

(גם שוטנשטין כרך לו)

בעו מיניה מרב עולא: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו, פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בששים ריבוא שטר, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. אמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שטר, ורב כהנא מתני: בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה האחרת נתן הקב"ה שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם: יודע אני בכס, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא. וא"ר חנינא: ומה מי שאינו מצווה ועושה - כך, מצווה ועושה עאכו"ל, דאר"ח: גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. אמר רב יוסף: מריש ה"א, מאן דהוה אמר לי הלכה כר"י, דאמר: סומא פטור מן המצות, עבידנא יומא טבא לרבנן, דהא לא מיפקידנא והא עבידנא, השתא דשמעיתא להא דא"ר חנינא: גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, אדרבה, מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה, עבידנא יומא טבא לרבנן. כי אתא רב דימי אמר: פעם אחת היה לבוש סירקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי, ובאתה אמו וקרעתו ממנו, וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו, ולא הכלימה. תני אבימי בריה דרבי אבהו: יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם, ויש מטחינו בריחים

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב

מביאו לחיי העולם הבא. אמר רבי אבהו: כגון אבימי ברי קיים מצות כיבוד. חמשה בני סמכי הוה ליה לאבימי בחיי אביו, וכי הוה אתא רבי אבהו קרי אבבא, רהיט ואזיל ופתח ליה, ואמר אין אין עד דמטאי התם. יומא חד אמר ליה: אשקיין מיא, אדאייתי ליה נמנם, גחין קאי עליה עד דאיתער, איסתייעא מילתיה ודרש אבימי: +תהלים עט+ מזמור לאסף. אמר ליה רב יעקב בר אבוב לאביי: כגון אנא דעד דאתינא מבי רב, אבא מדלי לי כסא ואמא מזגה לי, היכי איעביד? א"ל: מאמך קביל ומאבוך לא תקבל, דכיון דבר תורה הוא חלשה דעתיה. רבי טרפון הוה ליה ההיא אמא, דכל אימת דהות בעיא למיסק לפוריא - גחין וסליק לה, וכל אימת דהות נחית - נחתת עלויה, אתא וקא משתבח בי מדרשא, אמרי ליה: עדיין לא הגעת לחצי כיבוד, כלום זרקה ארנקי בפניך לים ולא הכלמתה? רב יוסף כי הוה שמע קל כרעא דאמיה, אמר: איקום מקמי שכינה דאתיא. אמר רבי יוחנן: אשרי מי שלא חמאן. רבי יוחנן, כי עברתו אמו מת אביו, ילדתו - מתה אמו; וכן אביי. איני? והאמר אביי: אמרה לי אם! ההיא מרבינתיה הואי. רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה, אמרה לי: בעינא תכשיטין, עבד לה. בעינא גברא, נייעין לך. בעינא גברא דשפיר כותך, שבקה ואזל לארעא דישראל. שמע דקא אזלה אבתריה, אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר לי: מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ? א"ל: אסור. לקראת אמא, מהו? א"ל: איני יודע. [אתרח] פורתא הדר אתא, אמר ליה: אסי, נתרצית לצאת? המקום יחזירך לשלום. אתא לקמיה דרבי אלעזר, א"ל: חס ושלום, דלמא מירתח רתח! א"ל: מאי אמר לך? אמר ליה: המקום יחזירך לשלום, אמר ליה: ואם איתא דרתח לא הוה מברך לך. אדהכי והכי שמע לארונא דקאתי, אמר: אי ידעי לא נפקי. ת"ר: מכבדו בחייו ומכבדו במותו; בחייו כיצד? הנשמע בדבר אביו למקום, לא יאמר: שלחוני בשביל עצמי, מהרוני בשביל עצמי, פטרוני בשביל עצמי, אלא כולהו בשביל אבא; במותו כיצד? היה אומר דבר שמועה מפיו, לא יאמר: כך אמר אבא, אלא כך אמר אבא מרי, הריני כפרת משכבו. והני מילי תוך שנים עשר חדש, מכאן ואילך, אומר: זכרונו לברכה לחיי העולם הבא. תנו רבנן: חכם - משנה שם אביו ושם רבו, תורגמן - אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו. אבוב דמאן? אילימא אבוב דמתורגמן, אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא? אלא אמר רבא: שם אביו של חכם, ושם רבו של חכם; כי הא דמר בר רב אשי כי הוה דריש בפירקא, איהו אמר אבא מרי, ואמוריה אמר הכי אמר רב אשי.

ת"ר: איזהו מורא, ואיזהו כיבוד? מורא - לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריעו; כיבוד - מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. איבעיא להו:

בְּעוֹ מִינִיָּה - שאלו ממנו מֵרַב עוֹלָא: עַד הֵיכָן כִּיבוֹד אֲבִי נְאֻם - כְּבוֹד
 מִצְוֵה אָדָם לְהִיזְהַר בְּמִצְוֵה זֶה?^[19] אָמַר לְהֵם רַב עוֹלָא: צְאוּ וּרְאוּ מָה
 עָשָׂה עוֹבֵד כּוֹכְבִים אַחַד בְּאַשְׁקְלוֹן, וְדָמָא בֶן נְתִינָה שְׁמוֹ. פִּעַם
 אַחַת בִּקְשׁוּ חֲכָמִים לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ פְּרָקְמִטְיָא, סְחוּרָה מִסּוּיִמְתָּא,
 בְּשָׂשִׁים רִיבּוּא שְׁכָר, כְּלוּמַר, שֶׁהִיָּה יָכוֹל לְהִשְׁתַּכֵּר בְּמִכִּירְתָּהּ שֶׁ
 מֵאוֹת אֶלֶף דִּינָרֵי זֶהָב, וְהָיָה מִפְּתַח מוֹנַח תַּחַת מְרֵאשׁוֹתָיו שֶׁל
 אָבִיו, שֶׁהִיָּה הָאֵב יֵשֵׁן וְהַמִּפְתָּח שֶׁל סְחוּרָה זֶה הִיָּה מוֹנַח מִתַּחַת לְרֵאשׁוֹ,
 וְלֹא צִיעֲרוּ דָמָא בֶן נְתִינָה לְאֲבִיו, לְהַקִּיצוֹ מִשְׁנֵתוֹ^[20].
 נוֹסַח אַחֵר שֶׁל מַעֲשֵׂה זֶה:
 אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: שְׁאֵלוּ אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: עַד הֵיכָן
 כִּיבוֹד אֲבִי נְאֻם? אָמַר לְהֵם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: צְאוּ וּרְאוּ מָה עָשָׂה עוֹבֵד
 כּוֹכְבִים אַחַד לְאָבִיו בְּאַשְׁקְלוֹן, וְדָמָא בֶן נְתִינָה שְׁמוֹ. פִּעַם אַחַת
 בִּקְשׁוּ מִמֶּנּוּ חֲכָמִים לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ אֲבָנִים לְאַפּוֹד שֶׁל הַכֶּהֵן הַגְּדוֹל^[21]
 בְּשָׂשִׁים רִיבּוּא שְׁכָר, וְרַב פְּהֵנָא מִתְּנִי - שׁוֹנָה בְּנוֹסַח זֶה: בְּשָׁמוּנִים
 רִיבּוּא שְׁכָר. וְהָיָה מִפְּתַח מוֹנַח תַּחַת מְרֵאשׁוֹתָיו שֶׁל אָבִיו, וְלֹא
 צִיעֲרוּ. לְשָׁנָה הַאַחֲרִית, נָתַן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁכָרוֹ, שְׁנוֹלְדָה לֹ
 לְדָמָא בֶן נְתִינָה פְּרָה אֲדוּמָה בְּעֶדְרוֹ. נִכְנְסוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ
 לִקְנוֹתָהּ מִמֶּנּוּ לְצוֹרֵךְ עֲשִׂיית "אֶפְרַיִם פְּרָה אֲדוּמָה" לְטַהֵר אֶת הַטְּמָאִים
 בְּטוֹמָאֵת מֵת^[22]. אָמַר לְהֵם דָּמָא בֶן נְתִינָה: "יִוְדַע אֲנִי בְכֶם, שְׂאֵם
 אֲנִי מִבְּקֶשׁ מִכֶּם כָּל קְמוֹן שְׁבַע עוֹלָם, אַתֶּם נוֹתְנִין לִי. אֲלֹא, אֵין
 אֲנִי מִבְּקֶשׁ מִכֶּם אֲלֹא אוֹתוֹ סְכוּם שֶׁל קְמוֹן שֶׁהַפְּסָדְתִּי בְּשָׁנָה
 שֶׁעָבְרָה בְּשָׁבִיל כְּבוֹד אָבָא"^[23].
 וּמִסִּימַת הַגְּמָרָא עַל מַעֲשֵׂה זֶה:
 וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: וּמָה מִי שְׂאִינוֹ מִצְוֵה וְעוֹשֶׂה, הֵיִינוּ נִכְרִי הֵ

3. לא.	האשה נקנית	פרק ראשון	קידושין
<p>שאינו מצווה במצות כיבוד אב ואם^[24], ועושה אותה, כִּף שִׁילֵם לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁכָרוֹ^[25], יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּצְוֵה וְעוֹשֶׂה, עַל אַחַת פְּמָה וְכַמָּה שִׁיִּשְׁלֵם לוֹ! דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: גְּדוֹל מִצְוֵה וְעוֹשֶׂה יוֹתֵר מִמִּי שְׂאִינוֹ מִצְוֵה וְעוֹשֶׂה^[26]. בענין זה של "גדול המצווה ועושה", מוסיפה הגמרא דברים של רב יוסף:</p>	<p>אָמַר רַב יוֹסֵף: מְרִישׁ הָיָה אֲמִינָא - בְּתַחִילָה הֵיִיתִי אוֹמֵר כִּי: מֵאֵין דְּהָיָה אָמַר לִי - מִי שִׁיאֵמַר לִי: שֶׁהִלְכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר (בְּמִסְכַּת בַּבָּא קָמָא פּו, א) "סוּמָא פְּטוּר מִן הַמִּצְוֹת"^[27], וְנִמְצָא אִיפּוּא שְׂאִנִּי, שֶׁהִגְנִי טוּמָא, פְּטוּר מִכָּל הַמִּצְוֹת, עֵבֶידְנָא יוּמָא טָבָא לְרַבֵּן - אַעֲשֵׂה "יוֹם טוֹב", כְּלוּמַר: סְעוּדָה^[28] לְחַכְמִים לְכַבוֹד הַמְּאוּרַע, דְּהָא לֹא מִיִּפְקִידְנָא, וְהָא עֵבֶידְנָא - שֶׁהָרִי אִינִי מִצְוֵה בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת וּמְכַל מִקּוּם אֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתָן, וְסִבְרִיתִי שֶׁשְׁכָרִי מְרוּבָה יוֹתֵר, שֶׁהָרִי אֲנִי מִקִּיּוּם אֶת הַמִּצְוֹת מִרְצוֹן אֵף עַל פִּי שְׂאִינִי חַיִּיב בְּהֵן. אֲבָל הַשְּׂתָא דְשִׁמְעִיתָא - עֲכָשִׁיו שֶׁמְעַתִּיָּה לְהָא (לוֹזָה) דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא "גְּדוֹל מִצְוֵה וְעוֹשֶׂה יוֹתֵר מִמִּי שְׂאִינוֹ מִצְוֵה וְעוֹשֶׂה" אֲדַרְבֵּהּ, לְהִיפֵךְ, מֵאֵין דְּאָמַר לִי - מִי שִׁיאֵמַר לִי דְאֵיִן הִלְכָה כְּרַבִּי</p>	<p>יהודה שסומא פטור מן המצוות, אלא לחכמים שחייב בהן, עֵבֶידְנָא יוּמָא טָבָא לְרַבֵּן - אַעֲשֵׂה "יוֹם טוֹב" לְחַכְמִים, שְׂאֵם מִצְוֵה אֲנִי בְּמִצְוֹת שְׁכָרִי גְּדוֹל יוֹתֵר!^[29] מעשה נוסף בכיבוד אב ואם של דמא בן נתינה:</p>	<p>כִּי אֲתָא - כִּשְׁבָא רַב דִּימִי מֵאַרְץ יִשְׂרָאֵל לְבַבְל, אָמַר: פִּעַם אַחַת הָיָה דָמָא בֶן נְתִינָה לְבוּשׁ סִיךְ קוֹן שֶׁל זָהָב, בְּגַד מְשִׁי רְקוּם בְּחוּטֵי זָהָב^[30], וְהָיָה יוֹשֵׁב בֵּין גְּדוּלֵי רוּמִי, וּבָאֲתָה אִמּוֹ, וְקָרְעָתוֹ לְבַגּוֹ מִמֶּנּוּ, וְטַפְּחָה לוֹ (הִכְתָּה אוֹתוֹ) עַל רֵאשׁוֹ, וְנִרְקָה לוֹ בְּפָנָיו^[31], וְלֹא הִקְלִימָה^[32].</p>
	<p>בריייתא (ששנה אבימי, בנו של רבי אבהו) בענין כיבוד אב ואם: תְּנִי אָבִימִי בְּרִיָּה דְרַבִּי אֶפְהוֹ: יֵשׁ מְאָכִיל לְאָבִיו פְּסִיזְנִי, מִיָּן עוֹף חֲשׁוֹב וּשְׁמִין^[33], שְׁנֵרָאָה כֵּאלִילוֹ מְכַבְּדוֹ, וְטוֹרְדוֹ מַעֲשֵׂה זֶה לְבֵן מִן הָעוֹלָם, שְׁנַעֲנֵשׁ עֲלָיו, כְּגוֹן שְׁמֵרָאָה לוֹ הֵבֵן לְאֲבִיו בְּשַׁעַת הַסְּעוּדָה שְׁעִינוֹ צָרָה בּוֹ^[34], וּמִצְעָרוֹ; וְיֵשׁ מְטַחֲנוֹ לְאֲבִיו בְּרִיחִים, שֶׁהִיא מְלֹאכָה קְשָׁה, וְנֵרָאָה כְּמוֹלֹל בְּכַבוֹד אֲבִיו,</p>		

וּמְבִיאוֹ מַעֲשֵׂה זֶה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, כְּגוֹן שֶׁהוּא מְכַבְּדוֹ בְּדַבְרִים
 טוֹבִים, וּמְדַבֵּר אוֹתוֹ בְּלִשׁוֹן רַכָּה, וּמֵרָאָה לוֹ שֶׁמְלֹאכָה זֶה צוֹרֵךְ הַשְּׂעֵה הִיא,
 שְׂאִינֵם יָכוּלִים לְהַתְּפַרְנֵס אֲלֵא עַל יְדֵה^[1].

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב

(גם שוטנשטין כרך לו)

רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה, אמרה לי: בעינא תכשיטין, עבד לה. בעינא גברא, נייעין לך. בעינא גברא דשפיר כותך, שבקה ואזל לארעא דישראל. שמע דקא אזלה אבתריה, אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר לי: מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ? א"ל: אסור. לקראת אמא, מהו? א"ל: איני יודע. [אתרח] פורתא הדר אתא, אמר ליה: אסי, נתרצית לצאת? המקום יחזירך לשלום. אתא לקמיה דרבי אלעזר, א"ל: חס ושלום, דלמא מירתח רתח! א"ל: מאי אמר לך? אמר ליה: המקום יחזירך לשלום,

אמר ליה: ואם איתא דרתח לא הוה מברך לך. אדהכי והכי שמע לארונא דקאתי, אמר: אי ידעי לא נפקי. ת"ר: מכבדו בחייו ומכבדו במותו; בחייו כיצד? הנשמע בדבר אביו למקום, לא יאמר: שלחוני בשביל עצמי, מהרוני בשביל עצמי, פטרוני בשביל עצמי, אלא כולוהו בשביל אבא; במותו כיצד? היה אומר דבר שמועה מפיו, לא יאמר: כך אמר אבא, אלא כך אמר אבא מרי, הריני כפרת משכבו. והני מילי תוך שנים עשר חדש, מכאן ואילך, אומר: זכרונו לברכה לחיי העולם הבא. תנו רבנן: חכם - משנה שם אביו ושם רבו, תורגמן - אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו. אבוה דמאן? אילימא אבוה דמתורגמן, אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא? אלא אמר רבא: שם אביו של חכם, ושם רבו של חכם; כי הא דמר בר רב אשי כי הוה דריש בפירקא, איהו אמר אבא מרי, ואמוריה אמר הכי אמר רב אשי.

ת"ר: איזהו מורא, ואיזהו כיבוד? מורא - לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריעו; כיבוד - מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. איבעיא להו:

תרגום:

מעשה בענין "כיבוד אם" של רב אסי:

רב אסי הנה ליה ההיא אמא זקינה - היתה לו אם זקנה. אמרה ליה האם לרב אסי: "בעינא - אני רוצה תכשיטין". עבד לה - עשה לה תכשיטים, כבקשתה^[21]. ושוב אמרה לו: "בעינא גברא - רוצה אני בעל!" והשיב לה רב אסי: "נייעין לך^[22] - נחפש לך". אמרה לו: "בעינא גברא דשפיר כותך - רוצה אני איש יפה כומך", והכיר בה רב אסי שנטרפה דעתה^[23], ולא יוכל למלא את בקשותיה, ולכן שבקה, ואזל לארעא דישראל - עזב אותה, והלך לארץ ישראל^[24]. שמע דקא אזלה אבתריה - שמע רב אסי שאמו הולכת אחריו לארץ ישראל, ורצה לצאת לקראתה, לכבודה. אתא לקמיה דרבי יוחנן - בא לפני רבי יוחנן, ושאל אותו אם מותר לו לצאת לחוץ לארץ לקראת אמו, ואמר ליה לרבי יוחנן: "מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ?" אמר ליה רבי יוחנן לרב אסי: "אסור" (שכן לא פירש רב אסי בשאלתו שהנידון הוא ביציאה לצורך כבוד אמו). חזר רב אסי ושאל: "לקראת אמא, מהו, האם בזה יש להתיר משום מצות כיבוד אב ואם?" ועל כך אמר ליה רבי יוחנן: "איני יודע"^[25]. [אתרח]^[26] פורתא - המתין רב אסי מעט, והדר אתא - חזר ובא לפני רבי יוחנן, לשאול אותו שוב מה לעשות. אמר ליה רבי יוחנן: "אסי, רואה אני שנתרצית לצאת לחוץ לארץ. המקום יחזירך לבבל"^[27] לשלום.

רבי יוחנן לא השיב לרב אסי בפירוש שמותר הדבר, אלא בירכו, "המקום יחזירך לשלום", ורב אסי היה מסופק מה כוונתו. ולכן אתא לקמיה דרבי אלעזר - בא רב אסי לפני רבי אלעזר, ואמר ליה רב אסי לרבי אלעזר: "חס ושלום, דלמא מיך תח רתח - שמא כועס עלי רבי יוחנן, חס ושלום, על רצוני לצאת לחוץ לארץ?" אמר ליה רבי אלעזר לרב אסי: "מאי אמר לך - מה בדיוק אמר לך רבי יוחנן?" אמר ליה רב אסי לרבי אלעזר: כך אמר לי: "המקום יחזירך לשלום". אמר ליה רבי אלעזר לרב אסי: "ינאם איתא דרתח לא הנה מברך לך - אילו היה כועס, לא היה מברך אותך, וודאי היתה כוונתו להתיר לך את הדבר".

סוף המעשה:

אדהכי והכי - בינתיים, כשכבר יצא מארץ ישראל והיה בדרך לקראת אמו, שמע לארונא דקאתי - שמע רב אסי שארונה של אמו בא, שנפטרה בינתיים והביאו את ארונה לארץ ישראל לקבורה שם. אמר: "אי ידעי לא נפקי - אילו ידעתי שכבר נפטרה לא הייתי יוצא מארץ ישראל"^[28].

בריייתא על פרטי המצוה של כיבוד אב ואם:

תנו רבנן: מכבדו בחייו ומכבדו במותו - מכבד הוא את אביו בעיני אחרים^[29] בחייו האב ולאחר מותו. ומבארת הברייתא מיד: בחייו כיצד? הנשמע בדבר אביו למקום, כלומר, שמכיר הוא באנשי מקום מסויים שדברי אביו נשמעים שם, שהוא מכובד בעיניהם, ומקבלים הם דברים הנאמרים בשם אביו, אם זקוק הוא לאיזה דבר באותו מקום, לא יאמר: "שלחוני מכאן בשביל עצמי", כלומר: עשו את בקשתי ושלחוני מכאן לביתי בשביל עצמי, או "מהרוני בשביל עצמי", או "פטרוני מכאן בשביל עצמי", אפילו כשידוע לו שיכבדוהו כאביו, אלא כולוהו - יבקש את כולו, את כל הבקשות הנזכרות ב"שביל אבא", לומר "שלחוני (או: מהרוני, או: פטרוני) בשביל אבא, שהוא זקוק לי", שכבוד הוא לאביו שהדברים מתקבלים בשבילו^[30].

הברייתא ממשיכה ומבארת:

במותו פיצד^[31], הנה הבן אומר דבר שמועה מפיו, דבר הלכה ששמע מפיו אביו, לא יאמר בלשון: "כך אומר אבא", אלא יאמר: "כך אומר אבא מרי" (אדוני אבי^[32]) ומסיים "הריני כפרת משכבו", כלומר "עלי יבוא כל רע הראוי לבא על נפשו, אם חטא וראוי הוא לעונש"^[33]. והני מילי - ודברים אלו אמורים רק תוך שנים עשר חדש לאחר מיתת אביו, אבל מכאן ואילך, שכבר קיבל אביו, אם היה חייב, את עונשו, שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא שנים עשר חודש^[34], ואם כן אין לומר "הריני כפרת משכבו", אומר הבן: "זכרונו לברכה לחיי העולם הבא"^[35].

ברייתא בענין הזכרת אביו בדרך כבוד:

תנו רבנן: חכם הדורש דרשה ברבים משנה את שם אביו ושם רבו, אם מזכיר הלכה בשמם, שאינו מזכיר את שם אביו ואת שם רבו בפירוש^[36], אלא אומר "כך אמר אבי מורי", או "רבי ומורי", ואילו **תורגמן**, היינו ה"אמורא" שעומד לפני החכם ושומע ממנו את הדברים בלחש, ומשמיע אותם לרבים בקול רם, אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו, וכפי שיבואר מיד.

הגמרא מבארת את הדין של "תורגמן" שאינו משנה את שם אביו ורבו, ושואלת:

אבוי דמאן - באביו (וברבו) של מי מדובר? **אילימא אבוי דמתורגמן** - אם תאמר שמדובר באביו של התורגמן עצמו, שאם לחש לו החכם דבר הלכה בשם אביו לא ישנה את שמו, למה יהא הדין כן?

אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא - וכי התורגמן אינו חייב לכבד את אביו? ומפני מה אינו משנה את שמו?

ומשום כך מבאר רבא הלכה זו באופן אחר:

אלא, אומר רבא: המדובר הוא בשם אביו של חכם, ושם רבו של חכם, שאם הזכיר החכם בלחש דבר הלכה בשמם ושינה את שמו, אין התורגמן משנה את שמו, ומביאה הגמרא דוגמא לכך: **כי הא דמר בר רב אשי** - כאותו מעשה במר בנו של רב אשי, שכי הנה דריש בפירקא - כשהיה דורש ברבים, והיה מבקש לומר הלכה בשם אביו רב אשי, איהו - הוא עצמו אומר בלחש לתורגמן: "כך אמר אבא מרי", ולא הזכיר את שם אביו, ואילו התורגמן אומר בקול רם לציבור: "הכי (כך) אומר רב אשי", ולא שינה את שמו.

ברייתא המבארת את עיקרי המצוות של "כיבוד אב ואם" ו"מורא אב ואם"^[37]:

תנו רבנן: איזהו מורא, ואיזהו כיבוד? מורא אב פירושו: לא עומד במקומו, במקום המיוחד לאביו לעמוד שם עם חבריו כשהם מתייעצים יחד^[38], ולא יושב במקומו^[39], ולא סותר את דבריו של אביו^[40], ולא מכריעו, שאם היה אביו וחכם אחר חלוקים בדבר הלכה, לא יאמר "נראים דבריו של פלוני", ויכריע בזה נגד דברי אביו^[41]. **כיבוד** אב פירושו: מאכיל ומשקה את אביו ואמו, מלביש ומכסה אותם, מכניס ומוציא אותם, אם הם זקנים וצריכים יד להישען עליה^[42]. ספק בהלכות "כיבוד אב": איבעיא להו - שאלו:

בבלי, סנהדרין פ"ד, ב, ד"ה: "בן מהו שיקיז דם לאביו?"

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פד עמוד ב

(גם שוטנשטין כרך מט)

בן מהו שיקיז דם לאביו? רב מתנא אמר: +ויקרא י"ט+ ואהבת לרעך כמוך. רב דימי בר חנינא אמר: מכה אדם ומכה בהמה, מה מכה בהמה לרפואה פטור - אף מכה אדם לרפואה פטור. רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למיפתח ליה כוותא, דילמא חביל, והוה ליה שגגת איסור. - אי הכי אחר נמי! - אחר - שיגגת לאו, בנו - שגגת חנק. והדתנן: מחט של יד ליטול בה את הקוץ - ליחוש דילמא חביל, והויא לה שגגת סקילה! - התם מקלקל הוא. - הניחא למאן דאמר מקלקל פטור, אלא למאן דאמר חייב, מאי איכא למימר? - מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב - רבי שמעון היא,

הגמרא מביאה סיוע להסבר זה:

דַּאיבְעֵינָא לְהוּ – שהסתפקו: בֵּין מַהוּ שְׂיָקִיז – האם מותר לו להקיז דָּם לְאָבִיו? רַב מִתְנָא אָמַר: כתוב (ויקרא יט, יח): "וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ", ללמדנו שלא אסרה התורה בעניני "בין אדם לחבירו" אלא דברים שאין האדם רוצה לעשות לעצמו, אבל דבר שהיה רוצה לעשות לעצמו, כגון הקזת דם לרפואה, מותר לעשות לאחרים, ואפילו לאביו. רַב דִּימֵי בֵּר חִינְנָא אָמַר: יש ללמוד זאת מהיקש, שנאמר: "מִכָּה אָדָם" ו"מִכָּה בְּהֵמָה", מִכָּה בְּהֵמָה לְרִפּוּאָה פְּטוּר, אָף מִכָּה אָדָם לְרִפּוּאָה פְּטוּר. הרי שיש שדורשים פְּטוּר מִכָּה אביו לרפואה מההיקש של מכה אדם למכה בהמה, וכך ידרוש מי שלא סובר את הדרשה של תנא דבי חזקיה^[26].

הגמרא מביאה מעשים בנוגע לדין זה:

רַב לֹא שְׁבִיק לְבִרְיָה לְמִישְׁקַל לֵיהּ סִילּוּא – לא הניח לבנו להוציא לו קוץ שננעץ בבשרו. וכן מֵר בְּרִיָּה דְרַבִּינָא לֹא שְׁבִיק לְבִרְיָה לְמִיפְתַּח לֵיהּ פּוּתָא – לא הניח לבנו לפתוח לו כויה שהיתה לו, כדי להוציא ממנה את הליחה, דִּילְמָא חָבִיל – שמא יחבול בו, שיגרום ליציאת דם, וְהָנָה לֵיהּ – ותהיה זו שְׂגִגַת אִיסוּר, שיעבור בשוגג על איסור מכה אביו^[27].

מקשה הגמרא:

אִי הָכִי – אם כך, אַחַר נְמִי – לא היה להם להניח אף לאדם אחר שאינו בנם לעשות כן, שמא בטעות יחבול בהם חבלה שאינה לצורך רפואה^[28], ויעבור על איסור חובל בחבירו^[29]?

מתרצת הגמרא:

אַחַר אִם חבל בחבירו שלא לצורך רפואה בלי כוונה, הרי זו שְׂגִיגַת לָאו – שגגה של לאו בעלמא שאין חייבים עליו במזיד מיתת בית דין,

ואינו חמור כל כך. אבל אם חבל בו בַּנּוּ בלי כוונה, הרי זו שְׁגֵגַת חֲנֹק – שגגה באיסור שחייב עליו במזיד חנק, שהוא חמור. הלכך, יש להחמיר בכנו יותר מאחר^[30].

הגמרא מקשה על ההסבר שאסור להיכנס לספק שגגת מיתת בית דין לצורך רפואה^[31]:

וְהִרְתִּינָן – ומה ששנינו במשנה (שבת קכב, ב): מַחֲטָה שֶׁל יָד – מחט קטנה שתופרים בה בגדים, מותר לטלטלה בשבת כדי לִיטוֹל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ מִבִּשְׂרוֹ^[32], מדוע מתירה המשנה הוצאת קוץ מבשרו בשבת? לִיחּוּשׁ דִּילְמָא חָבִיל – נחשוש שמא יחבול ויוציא דם על ידי המחט, וְהוּיָא לָהּ – ותהיה זו שְׁגֵגַת סְקִילָה^[33], שיעבור בשוגג על איסור חובל בשבת שחייבים עליו במזיד סקילה (משנה שבת קז, א)? אלא ראייה מכאן שאין לחשוש לזה^[34].

מקשה הגמרא:
הַנִּיחָא – תירוץ זה מתיישב לְמֵאן דְאָמַר – לפי האומר שֶׁמְקַלְקֵל בשבת פְּטוּר, אֶלָּא לְמֵאן דְאָמַר – לפי האומר שהמקלקל בשבת חַיִּיב סְקִילָה אם עשה במזיד, מֵאֵי אִיכָא לְמִימַר – מה יש לומר כדי להסביר מדוע מותר ליטול את הקוץ בשבת? מדוע אין חוששים שמא יחבול בו בטעות ויבוא לידי שגגת סקילה, כשם שאתה אוסר לבן לרפאות את אביו שמא יחבול בו ויבוא לידי שגגת חנק^[36]?

מתרצת הגמרא:

מַחֲטָה שֶׁל יָד – מחט קטנה שתופרים בה בגדים, מותר לטלטלה בשבת כדי לִיטוֹל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ מִבִּשְׂרוֹ^[32], מדוע מתירה המשנה הוצאת קוץ מבשרו בשבת? לִיחּוּשׁ דִּילְמָא חָבִיל – נחשוש שמא יחבול ויוציא דם על ידי המחט, וְהוּיָא לָהּ – ותהיה זו שְׁגֵגַת סְקִילָה^[33], שיעבור בשוגג על איסור חובל בשבת שחייבים עליו במזיד סקילה (משנה שבת קז, א)? אלא ראייה מכאן שאין לחשוש לזה^[34].

מֵאן שְׁמַעְתָּ לִיהּ דְאָמַר – מיהו ששמענו שהוא אומר שֶׁמְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה חַיִּיב? רַבִּי שְׁמַעוֹן הֵיאֵא^[37]

הַתָּם – שם לגבי שבת, אף אם יגרום לחבלה, מְקַלְקֵל הוּא, וכל המקלקלים במלאכות שבת פטורים (מסקילה במזיד, ומקרבן בשוגג),

רמב"ם, הלכות ממרים פרק ה, הלכה ז

.5

רמב"ם הלכות ממרים פרק ה הלכה ז

המקיז דם לאביו או שהיה רופא וחתך לו בשר או אבר פטור, אע"פ שהוא פטור לכתחילה לא יעשה או להוציא סלון ב מבשר אביו או אמו לא יוציא שמא יעשה חבורה, במה דברים אמורים כשיש שם אחר לעשות, אבל אם אין שם מי שיעשה אלא הוא והרי הן מצטערין הרי זה מקיז וחותר כפי מה שירשהו לעשות.

רמב"ם, הלכות ממרים, פרק ו, הלכה א

.6

רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה א

כבוד אב ואם מצות עשה גדולה וכן מורא אב ואם שקל אותן הכתוב בכבודו ובמוראו, כתוב כבוד את אביך ואת אמך וכתוב כבוד את ה' מהונך, ובאביו ואמו כתוב איש אמו ואביו תיראו וכתוב את ה' אלהיך א תירא, כדרך שצוה על כבוד שמו הגדול ומוראו כך צוה על כבודם ומוראם.

7 + 8

רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה י'

מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן, ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתטו ביותר יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם. +/השגת

הראב"ד/ מי שנטרפה דעתו של אביו וכו' יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי. א"א אין זו הוראה נכונה אם הוא ילך ויניח לו למי יצוה לשמרו, עכ"ל. +

הגהות הראב"ד (=על הרמב"ם), הלכות ממרים, פרק ו, הלכה י

.9

רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה י

מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן, ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתטו ביותר יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם. +/השגת הראב"ד/ מי שנטרפה דעתו של אביו וכו' יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי. א"א אין זו הוראה נכונה אם הוא ילך ויניח לו למי יצוה לשמרו, עכ"ל. +

שולחן ערוך, יורה דעה, הלכות כבוד אב ואם, סימן ר"מ, סעיף כ"ה

.10

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמ סעיף כה

אם האב רוצה לשרת את הבן, מותר לקבל ממנו אלא א"כ האב בן תורה. לה] תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר, (כב) שהוא בוטח שיראה סימן ברכה בתלמודו לפני הרב ששם, ואביו מוחה בו לפי שדואג שבאותה העיר העובדי כוכבים מעלילים, (כג) אינו צריך לשמוע לאביו בזה. הגה: לון] וכן אם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפוץ בה הבן, א"צ לשמוע אל האב (מהרי"ק שורש קס"ז /קס"ו).

שולחן ערוך, יורה דעה, הלכות כבוד אב ואם, סימן רמ"א, סעיף ג.

.11

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמא סעיף ג

היה קוץ תחוב לאביו, לא יוציאנו, שמא יבא לעשות בו חבורה. וכן אם הוא מקיז דם, או רופא, לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר, אף על פי שמכוין לרפואה. הגה: ה] בד"א, בשיש שם אחר לעשות. אבל אם אין שם אחר לעשות והוא מצטער, הרי הוא מקיזו וחותר לו כפי מה שירשוהו לעשות. (גם זה בטור ורמב"ם פ"ה מה' ממרים).

שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב, סימן נ"ט
שו"ת ציץ אליעזר, חלק ט"ו, סימן ל"ד

13.

שו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן נט

מי שאמו נטרפה דעתה עליה אם הבן מותר לקשרה בחבל אל כסא כדי שלא תשתולל. ב"ה. י"א אייר
ירושלים עיה"ק תובב"א

נשאלתי משו"ב ת"ח אחד היות ואמו נטרפה דעתה עליה ל"ע ומפריעה בצורה חריפה סדר ושלום
הבית, אם מותר לו לקשרה בחבל אל כסא, כפי פקודת הרופא, כדי שלא תשתולל.

(א) והנה איתא בגמ' קדושין ד' ל"א ע"ב: רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה אמרה ליה בעינא תכשיטין עבד לה, בעינא גברא נעיין לך, בעינא גברא דשפיר כותך שבקה ואזיל לארעא דישראל וכו', ומפרש בתוס' ר"י הזקן שעל הש"ס דהכיר שנטרפה דעתה וברח שלא יוכל לצאת ידי שמים.

למדנו בפשטות דכל שמכיר באביו או אמו שנטרפה דעתם ולא יוכל לעמוד נגדם אין לו ברירה אחרת כדי לצאת ידי שמים אלא לעזבם ולמוסרם בידי אחרים וללכת מהם.

וכך פוסק באמת הרמב"ם בפ"ו מה' ממרים ה"י ז"ל: מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן, ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשחטו/שנשתטו/ ביותר יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם עכ"ל וכותב הכ"מ שהמקור הוא מההיא דקדושין הנ"ל.

(ב) אבל הראב"ד משיג על הרמב"ם וכותב ז"ל: א"א אין זו הוראה נכונה אם הוא ילך ויניח לו למי יצוה לשמרם עכ"ל.

הטור ביו"ד סי' ר"מ מעתיק דעת הרמב"ם ודעת הראב"ד, והב"י סותם לפסוק יו"ד שם סעי' ו' כדעת הרמב"ם.

ויעו"ש בב"ח דדעתו כדעת הראב"ד ומפרש דכוונת הראב"ד היא דל"ד לההיא עובדא דר' אסי ששם לא נטרפה דעתה אלא זקנה היתה ולפי שלא היה יכול להשתדל לה בעל כרצונה הלך ממנה כדי שלא יעבור יותר על מה שמצוה אותו עוד ולא יוכל לקיים, אבל מי שנטרפה דעתו שצריך שמירה יתירה אין הדעת נותנת שיניחם וילך לו דכיון דאינו מצווה לקיים ציוויים ואינו ירא מעונש בעברו על ציוויים שהרי אין להם דעת וא"כ אינו מחויב כי אם להאכילם ולהשקותם ולשמרם והיאך ילך לו.

גם הדרישה דעתו כדעת הראב"ד אלא דמפרש כוונתו קצת מאופן אחר מדברי הב"י, והוא דכיון שכתב הרמב"ם ויצוה לאחרים וכו' ש"מ דאפשר לאחרים שינהגו בו, ואם אחרים יכולים לנהוג בו כראוי כ"ש הוא שיודע לעשות רצון אביו, ובעובדא דגמ' לא נזכר שיצוה לאחרים ואפשר דמיירי שהיתה כבר נשתטה עד שא"א לשום אדם לנהוג בה ע"ש וכך מבאר גם הט"ז ביו"ד שם סקי"ד עיי"ש.

(ג) והנה לפלא הדבר שהן הטור והן השו"ע שינו בדבריהם בזה מלשונו של הרמב"ם, דברמב"ם כתוב בלשון: ויצוה לאחרים להנהיגם כראוי להם, ואילו הטור והשו"ע והשמיטו תיבת להם, וגם שינו והעתיקו בלשון: ויצוה לאחרים לנהגם כראוי.

ולפענ"ד דוקא שינוי זה הוא הקובע בכוונת דברי הרמב"ם ובישוב דבריו, וכפי הגירסא שלפנינו ברמב"ם גופיה עם תיבת להם נוכל למצוא הכוונה האמיתית בדבריו, ובאופן ששורדות ממילא ההשגות עליו מהראב"ד ומהגדולים הנז"ל המחזקים את השגתו, דכוונת הרמב"ם היא על גוונא שאי אפשר לו לעמוד אתם מפני שהיות ונשתטו ביותר יש מן ההכרח להתנהג אתם באלימות כקשירתם בחבלים או

להכותם, וזה הבן לא יוכל לעשות מפני צו התורה עליו, וזהו שכותב הרמב"ם שניחם וילך לו ויצוה לאחרים להנהיגם כראוי להם, ור"ל, שהאחרים ינהיגו אותם באלימות כראוי להם כפי הנצרך להם להתנהג אתם בהתאם לשטותם. ויורדות מאליהן כל ההשגות שמשיגים על הרמב"ם בזה, כמובן.

(ד) ורואה אני שגם הרדב"ז על הרמב"ם כיוון לבאר כן בכוונתו, מפני דהוא לא מצי לגעור בה ואחרים גוערים בה ואפשר ע"י הכאה תחזור משטותה ומעשים בכל יום בכיוצא בזה והבן אי אפשר לו לעשות דבר מזה ע"ש.

וכוון לבאר כן מדעתו גם הערוה"ש ביו"ד סי' ר"מ סעי' ל"ב, דהרמב"ם ה"ק, דידוע שהמשתגעים ביותר בהכרח לאסרם בזיקים ובחבלים, והבן אין ביכלתו לעשות בעצמו כן, לכן מצוה לאחרים והוא ילך לו ע"ש.

ולפי דברינו מרומז ומאומת זה בלשונו המזוקק של הרמב"ם בעצמו במ"ש: ויצוה לאחרים להנהיגם כראוי להם. והיינו דאין רצונו לומר בזה לצוות לאחרים לנהגם כראוי ולספק להם כל הנצרך להם, אלא ר"ל שיצוה לאחרים לעשות מה שהוא לא יכול לעשות אע"פ שטובת הענין דורש זאת, והיינו, שיצוה לאחרים להנהיגם כראוי להם להם בדיוקא, לפי מעמדם ושטותם, לרבות האלימות בקשירה בחבלים וכדומה כפי הציווי הרפואי, כדי שישקטו עי"כ וינחו מרוגזם.

(ה) ומסתברא לומר דבכה"ג גם החולקים על הרמב"ם יודו שאסור לו לבן לעצמו לנהוג בהם באלימות אלא עליו למוסרם אצל אחרים ורק מפני שלא פירשו כוונת הרמב"ם על בכזאת לכן השיגו עליו, דקשה לומר שיסברו שאפילו בכה"ג מכיון שזה לתועלת ינהיגם בעצמם, דהא אפילו באביו ואמו רשעים גמורים ואפילו נגמר דינם להריגה אסור לו להכותם ולקללם וכו' כנפסק ברמב"ם שם בפ"ה ה' י"ב ובשו"ע שם סעיפים ד' ה', ואפילו להקיז להם דם או לחתוך מהם אבר לרפואה אסור לו כל עוד שאפשר לעשות זאת ע"י אחרים כנפסק ברמב"ם שם בפ"ה ה"ז ובשו"ע שם סעיף ג'.

וראיתי במרכבת המשנה בפ"ו מממרים הי"ו שעמד באמת ע"ד הב"ח שפירש שהמדובר בנשתגעו ממש, והשיג עליו דא"כ אין כאן קושיא על הרמב"ם דבנשתגעו ממש ומההכרח לכפותם בחבלים לאסרם ודאי חשיב בזיון דאסור דומיא דקללה דאסור אפי' אחר מיתה ע"ש.

אבל לפענ"ד כנז"ל דכל מה שבאו כל הפוסקים הנז"ל והשיגו על הרמב"ם בזה הוא מפני שפירשו שכוונת הרמב"ם היא בגוונא שצריכים לסבול מהם הרבה בגלל שטותם, אבל בגוונא שהמדובר שצריכים לקושרם או להכותם בכל כגון דא כו"ע יודו שלא רק שהבן איננו מצווה לטפל עמם על זו הדרך, אלא גם שאסור לו לעשות זאת, אלא צריך לעזבם ולמסור אותם בידי אחרים שינהגו אתם כפי הראוי להם לפי שטותם ולפי הפקודה הרפואית על כך.

(ו) לכן לדעתי ברור ופשוט הדבר להלכה לנידונו שאסור לו לבן לקשור את אמו אל הכסא מחמת שטותה. אלא עליו למסרה ולסדרה בידי אחרים שינהגו אתה על זו הדרך כפי ההכרח וכפי הציווי הרפואי.

ועוד יעוין בשו"ת אבני צדק חיו"ד סי' צ"ט שהשיב ג"כ ע"ז בפשיטות שאין חילוק בזה בין בן לבת, דקי"ל כמ"ד משל אב, וכש"כ שיש כאן צערא דגופא דטב למיתב וכו' ואינה מחוייבת לכבדו בזה במה שנוגע לגופה ונפשה וכו' ע"ש, וכן בשו"ת מחנה חיים חאה"ע ח"ג סי' ל"ב השיב בדומה לדברי הנו"ב דאין הבת מחוייבת לשמוע אל אביה שלא תנשא לאיש אשר לבה חפץ אפי' אם אביה חי ע"ש.

מכל הלין נראה ברור דהתשובה הזאת שבס' תורה לשמה לא דסמכא היא (ומה גם שלא הזכיר בדבריו משום א' מהפוסקים הנז"ל שדעתם דלא כדעתו, וניתן איפוא לומר שאילו ראה דבריהם היה מבטל דעתו מפני דעתם, כנפסק על בכזאת בחו"מ סי' כ"ה סוף סעי' ב' ע"ש), ויש לפסוק למעשה בפשיטות דאין חילוק בזה בין בן ובין בת, ושניהם אינם מחוייבים לשמוע אל אביהם בזה.

(ב) ונבוא בזה אל החלק השני שבמכתב כבו' אשר בו הוא נו"נ בטו"ט = נושא נותן בטוב טעם = בעצם ההלכה שפסקה הרמ"א שאין הבן צריך לשמוע בזה אל האב, ובפרטי הלכותיה וגדריה.

והנה ראשית דבר יש לדעת שכל גדולי הפוסקים הסכימו לזאת ההלכה, והגם שהכנה"ג ביו"ד שם בהג"ט אות כ"ט כותב דמדברי הרש"ך בח"מ סי' קל"ה נראה שאם צוה לו אביו בפירוש אל תקחנה חייב לשמוע לו, אבל כבר בא רעהו וחקרו ה"ה הגאון מהר"י מאייז"ל בעל שרשי הים על הרמב"ם בספרו דרכי הים ד' קמ"ה ע"ב, והשיג עליו דלא ידע מהיכן שמיע ליה כן בדברי הרש"ך, כי הרואה תשו' הרש"ך ז"ל על מקומה יראה דאפשר לומר דאף הוא ז"ל אזיל ומודה דכל שהבן אינו רוצה בקיום צוואת אביו לישא אשה אשר צוה לו אביו כי אם אותה אשר ישרה בעיניו דהרשות בידו אפילו צוה לו אביו בפ'י שלא יקח אותה, אלא בנידונו היה במי שנשבע לישא אשה ואח"כ חזר בו וקידש אשה אחרת ברצונו והיה טוען להפטר מן השבועה כי הוא חזר מפני צוואת אביו דהו"ל נשבע לבטל אל המצוה, וכל כה"ג דרצונו באשה זו שצוה לו אביו ודאי דמחוייב לקיים צוואת אביו, דכל עיקר הטעם שכתב המהרי"ק ז"ל ושאר הפוסקים דאין כח ביד האב למחות ביד בנו לישא אשה ישרה בעיניו אינו אלא מטעם דאיכא איסור לקדש אשה אשר לא ישרה בעיניו, ובנידון הרש"ך דליכא להא טעמא לכן סובר שם שאם היתה צוואת אביו כן, טענתו מספקת להפטר משבועה, וכך מביא גם בשם שו"ת מהר"י הלוי שכתב בהדיא בכזאת דיש חילוק בין רוצה לקיים צוואת אביו וישרה בעיניו ומפני צוואת אביו רוצה לגרשה, לבין אינו רוצה, ומסיים על כן הבעל דרכי הים שם בלשון: באופן שדעת כל הפוסקים שוה שאין כח ביד האב למחות ביד בנו לישא אשה אשר ישרה בעיניו בנו עיי"ש.

ואם כן ככל אשר ימצאו מקום להקשות עליה, אין בכח לערער אותה משום כך ולא לפקפק עליה כלל, ויש לצאת בה ביד רמ"א.

כעת, כבו' מתקשה על הטעם הא' של המהרי"ק שצער גופו הוא כ"ש מממון שאינו חייב לפי ההלכה דכאו"א = דכבוד אביו ואמו = משל אב, כי לא מיבעיא להפוסקים דס"ל שאם אין לאב חייב הבן לפרנסו מדין כיבוד ולא מדין צדקה, הרי דהטעם שאין הבן חייב להוציא ממון כשיש לאב משום שאין צורך, וא"כ אין כאן ק"ו, ואפי' לרוב הפוסקים שחייב לפרנסו כשאין לאב מדין צדקה, אפשר ג"כ לדחות רא"י זו, מפני דבאמת מתקשים האחרונים דלא תגרע מצות כאו"א משאר מצוות שחייב ליתן ממון, והחזו"א יו"ד סי' קמ"ט אות ב' מסביר דאפשר שאין מצות כיבוד נופלת על בחינת ממון, וא"כ אין כאן ק"ו, ועכ"פ גם בשאר מצוות שאינו שחייב יותר משליש ממנו מ"מ בצער של מצוה לא מצינו הגבלות, וגם

בכיבוד אב גופו אם היא קשורה בצער כשצריך להאכילו לא מצינו שפטור מחמת צער, ומעשה של ר' טרפון עם אמו תוכיח, וכן בהולך לעבודת המלך במקום אביו, ע"כ.

ולדעתי אין כל קושי בטעמו זה של המהרי"ק, והסברת טעמו בזה, הוא בדיוק כהסברת טעמו של החזו"א ז"ל מדוע שפסקין משל אב, והוא עוד בק"ו, והוא זה, דאם אין מצות כיבוד נופלת על בחינת ממון, הרי מכל שכן שיש לומר שאינה נופלת בהיכא שהמדובר הוא בצערא דגופא כזה שבגלל הכיבוד יפסיד את בת זוגו שרוצה לקחתה לאשה אשר בהרבה פעמים כל הון בוז יבוז כדי לרכשה [ויעוין בספר תורת גיטין מהגאון הנה"מ ז"ל אה"י / אה"ע / סי' קל"ד סעי' ד' שמסביר משום כך, דאין לומר דאם נתנו לו ממון בשעה שכפוהו ליתן גט דהוי כתלוהו וזבין דזביניה זבינא, כי אפילו בזבינא כל שכפוהו ליתן בפחות משויו הוי כתלוהו ויהיב, וא"כ בגט אשה א"א לומר כלל דהוי בשווי דאולי כל הון יבוזו לו בעד אשתו, ואולי חביבא ליה כגופו ע"ש, ומובא גם בפ"ת שם ס"ק י"ז עיי"ש], ולכן לא דמי זה למה שמצינו בשאר מצוות שאין הגבלה לצער של מצות, וכן ממה שמצינו במצות כיבוד גופא שלא פטור מחמת צער, כי כל זה הוא דוקא בצער שאינו כרוך בהפסד ממון (כמו שכותב בעצמו) ומכש"כ כשאינו כרוך בהפסד מה שעוד גדול מזה, ולכן למדין אנו מזה שפיר בק"ו בהיכא שהדבר כרוך בהפסדת בת זוגו שחפץ בה ושויה ליה לפעמים אפילו מכל חללא דעלמא שאינו מחייב לשמוע לו, ואתי שפיר טעמו הא' של המהרי"ק וגם הק"ו שרואה בזה.

וההסבר האמור שכתבתי בדברי המהרי"ק רואים אותו כמעט בעליל גם מדברי המהרי"ק / המהרי"ק / בעצמו בסוף טעמו הג', דמחלק וכותב, דלא דמי להא דאפי' זורק ארנקו לים שאינו רשאי להכלימו, כי אע"ג דאין הבן רשאי להכלים אביו ולצערו בשביל ממונו, מ"מ אין חייב הוא להפסיד ממונו בשביל כבוד אביו, וכל שכן דאין לו להניח מלקחת אשה ההוגנת לו והישרה בעיניו משום כבוד אביו ע"ש, הרי כנז', ושזה שיהא צריך להניח מלקחת אשה הישרה בעיניו משום כבוד אביו הוא הרבה יותר גרוע ממה שיפסיד ממונו בשביל כבוד אביו, ואם בממון איננו מחוייב בכזאת, מכ"ש שאינו מחויב כשהדבר כרוך בהפסדת בת זוגו שחפץ בה וכנז"ל.

ובפשטות יש לומר דהו"ל זה כדינא דאבידתו ואבידת אביו דאבידתו קודמת, וחז"ל בקדושין ד' ב' ע"ב המשילו החזרה ללקיחת אשה לאדם שאבדה לו אבידה.

(ג) ובזה אבוא לחלק השלישי שבדברי כבו', שבו הוא מתקשה לדעת אם חוץ מנשואי איסור ישנם ג"כ אופנים שבהם כן מחוייב הבן לשמוע לאביו המוחה בו שלא ישאנה אי משום כיבוד אב ומוראו ואי משום בזיונו, כגון בדבר שיש מחלוקת הפוסקים, או כשזה נוגע במנהגים שונים בין חרדים בזה, ומביא לזה דברי הגאון הנצי"ב ז"ל בשו"ת משיב דבר חיו"ד סי' נ' שכותב שאם יש בזיון בנשואין לאב חייב לשמוע לו, דגרע טובא דקאי בארור מקלה אביו ואמו, ומעיר דלפי"ז מה יהא הדין בהיכא שטעם הבזיון לאב מפני שבעיני העולם אין המשפחה של האשה מיוחסת די, או מעדה אחרת שבעיני האב ובני עדתו היא נחותה מעדתם, או משלוח יד של אבי הכלה בזוי בעיניו, או שיש במשפחה אינשי דלא מעלי וכדומה בענינים שהם נפוצים מאד גם בימינו, ואגב מעיר ובה על הנצי"ב ז"ל, דהא גם בנושא של המהרי"ק היתה האשה נטענת מן הבן בהיותה א"א = אשת איש = והוא בזיון לאביו, עכת"ד.

ואפתח במה שסיים, ואומר דבמחכ"ת של הגאון הנצי"ב ז"ל, מדברי המהרי"ק ז"ל מוכח דלא כדבריו, אלא דכל שאין איסור, או חשש איסור בנשואי הבן עם זאת שרצונו בה (כפי שסיים המהרי"ק שם בדבריו שיש אבל לחקור אם היה שם עדי כיעור או דברים המראים שהי' עבירה ע"ש) אין הבן מחוייב

לשמוע מחאתו של האב, ולא שומעים נימוק של בזיון, דאם אין איסור אין טענת בזיון של האב מכריע בזה, כפי שהסביר החזו"א ז"ל שם באות ח' (שכבו' מצטט ממנו) דעיקר טעמו של המהרי"ק בזה, שבכה"ג האב צריך לבטל רצונו מפני רצון בנו, ואין הבן חייב בכיבוד זה כמו שאינו חייב ליתן מתנות לאביו מפני שהאב חומד חפציו, ע"ש, וגדרי בזיון ג"כ ליכא בזה כי אם מה שחז"ל קובעים בזה כגון אם מקולקלים מעשיה ויצא עליה שם רע (ושאני ההיא דמהרי"ק שנטענת ממנו בעצמו) או שאחותה המירה, וכדומה, (עיין יו"ד סי' רכ"ח סעי' מ"ג, ואה"ע סי' נ' סעי' ה' ובנו"כ עיי"ש) או שרוצה לישא בת ע"ה כזה שעליו אמרו חז"ל בפסחים ד' מ"ט ע"ב שהן שקץ ונשותיהן שרץ ועל בנותיהן הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה, ואחרת לא נקרא זה גדר של בזיון, ועל האב לבטל הרגשת בזיונו מפני רצון בנו בזה, ואם איננו עושה בכזאת אין על הבן אשמה, ובפרט שהמעשה כשלעצמה אינה מעשה ביזוי, ורק גורם שאביו מרגיש עי"כ פגיעה בכבודו, וגם איננו עושה מעשהו מפני שכבוד אביו קל בעיניו, כפי שגם כבו' מרגיש מזה.

ומסתבר הדבר לומר שגם המשיב דבר בעצמו כיוון על כגון בזיון בכנ"ל, הא חדא.

שנית, אני רואה בגוף דברי המשיב דבר שכל דבריו מבוססים על הטעם הג' שכותב המהרי"ק, שהוא מפני שזה דבר דלא שייך האב בגווה ועל כן אין כח לאב למחות בהן לא משום כבוד ולא משום מורא, ולכן בא הנצי"ב וטוען דלפי"ז הטעם אם היה נוגע נשיאת אשה זו להנאתו של האב היה מחויב לישאנה ולא אחרת, וכש"כ איפוא שאסור לישא אשה שהיא בזיון אב, אבל זאת מרגיש בעצמו המשיב דבר שם שאבל לטעם הב' של המהרי"ק שם שלכן א"צ לשמוע לו מפני דהו"ל זה כמצוה לעבור על דברי תורה שהרי אמרו רבותינו ז"ל אסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה, הרי שהקפידו שיקח אשה אשר יחפוץ בה ותמצא חן בעיניו וכו', א"כ לפי"ז יש בדבר נדנדוד עבירה למחות על הבן שלא ישאנה, ואין בזה איפוא מצות כיבוד אב וכו' ולא מכל אשה אדם זוכה להבנות ע"ש.

ורק המשיב דבר מוסיף לטעון שם דגם לפי"ז הגם שזה דוחה מצות כ"א ומוראו, אבל בזיון דקאי בארור לא מצינו עיי"ש.

ולטענה זאת, הא שפיר יש לומר בשופי מה שכתבנו לעיל, שסוג פועל יוצא של בזיון כזה לא נכלל בכלל בהאיסור של ארור מקלה, ובפרט כשזה פועל יוצא מכוונת עשיית מצוה, וכפי שכותב המשיב דבר בעצמו דלא מכל אשה אדם זוכה להבנות.

(ד) וראה מצאתי בשו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן ז"ל, שסובר ג"כ בפשיטות כהמהרי"ק ז"ל שאין בכח האב למחות ביד בנו מלישא אשה שחפץ בה וגם קנקיט ליה לעיקר כטעם השני של המהרי"ק ומנמק זאת בכתבו, שמצוה ליקח אשה ובמקום מצוה שאי אפשר לקיימה ע"י אחרים מניחים כיבוד אב ואם ועוסקים במצוה כדגרסינן פ"ק דקדושין ד' ל"ב וכו' וכבר אמרו שמכריז ואומר בת פלוני לפלוני וכו' ויצחק אבינו לולא שנתקדש ועשה עולה תמימה היה יוצא והולך מאצל אברהם לישא אשה וכו' עיי"ש, ובכיוון זה ראיתי שמסביר גם בשו"ת מהרשד"ם חיו"ד סי' צ"ה, ועוד ביתר הרחבה, בנמקו, דבהיות והיא כשירה כבנות ישראל הכשרות וטובה היא בעיניו, עמה יתן לה ה' בנים הגונים, מה שלא יהיה כן אם ישא אשה אחרת אשר אין לו חפץ בה כי בני שנאה שנואים לפני המקום, ואפי' איסור קל דרבנן דוחה מצות כאו"א כ"ש מצות נשואין שהיא גדולה עד מאד לישא אותה שהגונה בעיניו וסי' יעו"ש.

הרי לנו שהרשב"א וכן אחריו המהרשד"ם ז"ל תפסו לעיקר שהטעם בזה הוא מפני שהיא כמצוה שאי אפשר לקיימה ע"י אחרים שדינא הוא שמניחים כאו"א ועוסקים במצוה, ולא רק זאת בלבד, אלא דאצל הבן הוא בגדר של פסידא דלא הדר, ויותר לא תזדמן לידו לקיים המצוה הזאת בשלימותה כפי שיכול לקיימה עתה אם ישאנה, מפני שמזאת האשה שהיא טובה בעיניו יזכה שיתן לה ה' עמו בנים הגונים, דבר שלא יהיה כן אם ישא אשה אחרת אשר אין לו חפץ בה כי בני שנואה שנואים לפני המקום, ואם כן ברור ופשוט הדבר שאם כוונת הבן ברורה שעושה צעד זה מפני שרצונו בזאת האשה שישרה בעיניו, ואין כל צד איסור בנשואין אלה, ואין לו ח"ו כל כוונה לפגוע בכבוד אביו, שאזי כשם שאין בידו עי"כ עון על אי כיבודו ומוראו כך אין בידו כל עון של מקלה ומבזה, ומצות האב היא בכל כגון דא שיבטל רצונו מפני רצון בנו ויאפשר לו לקיים המצוה הגדולה של פו"ר כמאמרה ובשלימותה, כי מצוה באשה שהוא חפץ וכמו"ש גם החזו"א ז"ל שם.

(ה) יוצא מן האמור הוא היכא שידוע מראש שהאשה שרוצה לקחתה היא נרגנית וכבר מצערת את אביו או אמו, שעל זה הוא המדובר בספר דברי מרדכי שמציין אליו השד"ח במע' כ' כלל קמ"ז, שכבו' מציין בדבריו, ושנוטה לומר שבכה"ג כן יכול למחות, ובונה את דבריו על דיוק בלשון הס' חסידים ס' תקס"א כדעו"ש, ועיינתי בגוף דברי מרדכי וכתוב שם בלשון ואביו ואמו מכירין בה שהיא מצערת להם ומעציבה את רוחם ע"פ מדותיה ע"ש, ואשה שהיא רעה בדיעותיה או במידותיה הרי נפסק גם ברמב"ם בפ"י מה' גירושין הכ"ב ובאה"ע ס' קי"ט סעי' ד' דמצוה לגרשה, וכמו"כ במקללת יולדיו איתא בכתובות דף ע"ב ונפסק ברמב"ם בפרק כ"ד מה' אישות הי"ב, ואה"ע ס' קט"ו סעי' א' דתצא בלא כתובה, יעו"ש, ולפעמים גם יש שהאשה צודקת כשמריעין ומציקין לה, עיין אה"ע ס' ע"ד סעי' י' ובנו"כ ע"ש, [ובספר מכתם לדוד שמציין אליו השד"ח שם מדבר כשמונעו בגלל שהאשה שרוצה לקחת היא בניגוד לצוואת ריה"ח = ר' יהודה החסיד = ז"ל כדעו"ש].

(ו) פרט להאמור אין לתת תורת כל אחד בידו אלא יוצאים אנו ביד רמ"א דאין הבן צריך לשמוע אל האב המוחה בידו מלישא איזה אשה כשירה שחפץ בה, ואיננו עובר עי"ז שאיננו שומע בקולו לא משום מקלה (אפילו אם האב טוען כך) ולא משום כיבוד או מורא אב, כי מורא שמים עליו לקיים מצות פו"ר באשה כשירה הישרה והטובה בעיניו, ואל זה כל מגמתו.

ופוק חזי בספר הלבוש ביו"ד שם סעי' כ"ה שמסביר שלכן אין הבן צריך לשמוע לו בזה מפני שלא מכל אשה אדם זוכה להוליד בנים והוא ליה כמונעו מפריה ורביה, ומעתה נשאלת השאלה האם בטענת בזיון שטוען האב שיגרם לו עי"כ יכול האב למנוע משום כך את בנו מלקיים המצוה הגדולה של פריה ורביה? הא לדברי הלבוש הוא מונעו על ידי כן מזה, וכן יוצא למעשה גם מכל הפוסקים הגדולים שהבאתי לעיל, ועל כן ברור ופשוט הדבר בכנז"ל. והנני בכבוד ובברכה אליעזר יהודא וולדינברג.

